

A GYAKORLÓGYMNASIUM FELADATAI.*

Igen tisztelt Pædagogiai Társaság!

Önök közül bizonyára sokan csodálkozva kérdik, mi az oka annak, hogy ma, a gyakorlógymnasiumnak majdnem egy emberöltőn át tartott fennállása, majdnem egy emberöltőn át folytatott szakadatlan munkássága után valaki még szükségét látja annak, hogy az intézmény feladatait a Pædagogiai Társaság színe előtt fejtegesse.

Ily fejtegetésnek egy régen fennálló intézményre nézve különösen valaki részéről, a ki, mint tudják, az intézmény munkása, különösen két oka lehet. Az egyik belső ok lehet, a mikor ugyanis az intézmény munkásai egy régibb, útat törő nemzedék természetes elválása után visszatekintve az előzőiktől végzett munkára, maguknak számot akarnak adni arról, mit is akartak az úttörők, az alkotók, mik voltak ideális céljaik, elérték-e e célokat vagy sem, követendő-e ezek továbbra is vagy nem, és ha igen, milyen eszközökkel, ugyanazokkal, mint régebben, vagy járuljanak-e hozzá újak is. A másik ok külső ok lehet, a mikor ugyanis valamely intézmény munkásai azt veszik észre, hogy ez intézmény jellege sokak előtt nem ismeretes, hogy sokan bizonyos külsőségek után, egyik vagy másik név vagy jelszó után indulva, de magáról a dologról igazi tájékozást nem szerevezve, egészen helytelen képet alkotnak maguknak az illető intézményről.

Bevallom, hogy mindakét ok bir engem ezúttal arra, hogy a Pædagogiai Társaság színe elé vigyem a gyakorlógymnasium ügyét. Mindenki előtt ismeretes az a kiválási processzus, melyet a természeti kényszerűség rendje, bár korábban mint várható volt, a gyakorlógymnasium munkásai között az utolsó évek alatt okozott. Alig

* Felolvasta a szerző a Magyar Pædagogiai Társaság 1899 nov. 18-án tartott felolvasó-ülésén.

30 évnyi munkásság után úgy fordult a dolog, hogy a gymnasiumot szervező, alkotó, bölcsőjét ringató férfiak közül csak egyetlen egy működik még az intézetben, mintegy külső kapcsul is az intézet kezdetei és folytatásai között, egyébként in capite et membris új munkások viszik az intézet dolgait. S az új nemzedék érzi a szükségét, hogy a régihez való mély kegyelete, benső ragaszkodása, példájának hű követése mellett számot adjon magának arról, mi az a munka, melyet e régi nemzedék reá hagyott, miben folytatandó, miben kiegészítendő, miben megújítandó, esetleg miben megváltoztatandó az.

Hogy e szükséglet bennem, az új gyakorlógymnasiumi tanárnemzedék legfiatalabb tagjában jelentkezik talán a legtűrelmetlenebbül, az, remélem, érthető és megbocsátható. De e szükséglet érzése e türelmetlenség mellett is sok okból valószínűleg még vártam volna egy ideig, míg e szükségletemnek eleget tettem volna, ha épen egy külső ok nem birna rá, hogy ezt minél előbb megtegyem, még pedig megtegyem, nemcsak az intézet falai között, hol erre sokszorosan alkalmam van, hanem egyenesen itt a nyilvánosság előtt.

E külső ok a következő:

Az utolsó évek személyes változásai, melyek oly hirtelen, oly váratlanul jöttek, újból ráterelték a nyilvánosság figyelmét a gyakorlógymnasiumra. Sokan, kik ismerték és még többen, a kik nem ismerték, szó, bírálat tárgyává tették munkásságát. De e bírálgatás nagyobbára csak magántermészetű volt; tudtunk róla, de nyilvános kifejezésével nem találkoztunk. Az utolsó hetek folyamán azonban közlött a «Magyar Pædagogia» októberi száma a Pædagogiai Társaság egyik rendes tagjától, Schneller István kolozsvári egyetemi tanártól, egy a tanárképzést tárgyaló cikket, mely egy részlet írójának egy németországi tanulmányútjáról szóló jelentéséből. E cikk a mellett kardoskodik, hogy a gyakorlati tanárképzést a porosz seminargymnasiumok mintájára alkotott intézetek útján valósítsák meg és e mellett erősen megtámadja a németországi gyakorlóiskolákat, illetőleg általában a gyakorlóiskolákat. A gyakorlóiskola, melyet Schneller István e cikke megtámad, ugyan épenséggel nem a budapesti gyakorlógymnasium, melyet különben is csak egy, épen nem támadó jellegű helyen említ, sőt cseppet sem hasonlít ehhez; más célú, más szervezetű, másfajta növendékű, mint emez és mégis, minthogy Schneller cikke a gyakorlóiskolát, melyet támad, meg nem nevezi és minthogy Magyarországon, sőt mondhatni az egész

világon csak egyetlen egy önállóan szervezett tanárképző gyakorlóiskola van, sokakban, sőt eddigi tapasztalatom szerint mindenkiben azt a véleményt keltette, hogy a czikk a budapesti gyakorlógymnasiumra czéloz, ezt teszi támadása tárgyává, ezt kívánja a seminargymnasium intézményével helyettesíteni. Mondom, eddigi tapasztalatom szerint, a czikk minden olvasójában keletkezett e benyomás. Voltak pedig ezek között, kik tudtommal így értelmezték e cikket, egyaránt a gyakorlóiskolához közel és tőle távol, sőt nagyon is távol álló tanférfiak. Azok közt, a kik velem az utolsó hetek alatt e cikkről beszéltek és mondhatom, számosan voltak, egy sem volt, a ki nem a budapesti gyakorlógymnasium megtámadását látta volna benne, bár e támadás nem történt nyílt, leplezetlen módon. S épen azért, minthogy mindenki ezt látta benne, jóllehet a benne rajzolt gyakorlóiskola vonásai épen nem illenek rá a gyakorlógymnasiumra, a czikk a legferdebb balvélemények felidézésére képes. Schneller cikke egyébként, melleleg emlitem, a gyakorlóiskola kérdésén kívül sok egyebet is érint és engem több nyilatkozatával erős ellenmondásra készítetett. Ez ellenmondásaimat a «Magyar Pædagogia» novemberi számában közlöm. E helyt nem akarok polemizálni, nem tehetem már azért sem, mert az említett czikk írója, kit ez előadásomról idején tudósítottam, mint nekem írta, nem lehet jelen és távollévőkkel szóbeli harcot folytatni nem épen lovagias dolog. Csak épen a keletkezhető vagy már is keletkezett balvélemények és torzképek eltávolítása czéljából akarom előadni a gyakorlógymnasiumra vonatkozó nézeteimet, melyeket a fent említett okból már régebben szerettem volna közzétenni. Schneller cikke csak siettette e közzétételt, nem okozta. Ha Schneller István ezután talán kijelentené, hogy a gyakorlógymnasium intézménye, mely ellen ő írt, korántsem a budapesti gyakorlógymnasium, ez csak a közzététel sürgősségének okát semmisítené meg utólag, de magáról a közzétételről, illetőleg ez előadásomról remélhetőleg akkor sem fogják mondhatni, hogy felesleges volt.

Ha ez előadásomban azokra való tekintettel, kik a gyakorlógymnasium munkásságát közelebbről nem ismerik, sokak előtt ismert dolgokat is fogok elmondani, ezért szíves elnézésüket kérem.

Csak meg kell még jegyeznem, hogy minden, a mit a továbbiakban el fogok mondani, kizárólag egyéni nézetem kifejezése és semmiképen sem a gyakorlógymnasiumi tanári testület véleményének előzetes megállapodás útján rám bízott reproductiója. Csak a

magam nevében beszélek, nem társaim nevében, nem mandatum alapján, bár azon egyetértés folytán, mely iskolánk hivatására nézve közöttünk fennáll, remélem, hogy ha nem is mindenben, de a legtöbben az ő nézeteiknek is adok a magaméval együtt kifejezést.

* * *

Igen tisztelt Pædagogiai Társaság!

A gyakorlógymnasium hivatalos czíme: «Budapesti Tanárképzőintézeti Gyakorlófőgymnasium.» Eredetileg mint a budapesti tanárképzőintézet pædagogiai szakosztályának egyik intézménye volt comtemplálva, a legújabb tanárképzőintézeti szabályzat azonban csak általánosságban mint a gyakorlati tanárképzés egyik eszközéről emlékszik meg róla.

Amaz első szabályzat értelmében a tulajdonképi gyakorlóiskolán kívül, de a gyakorlóiskolával a legszorosabb kapcsolatban külön pædagogiai és módszertani előadások is gondoskodtak a jelöltek pædagogiai képzéséről, még pedig e pædagogiai és módszertani előadásokat épen a gyakorlóiskola rendes tanárai és vezetői tartották volna szakcsoportonként.

Csodálatos, hogy e szabályzat, mely a gyakorlógymnasiumot tulajdonképen a tanárképzőintézet pædagogiai szakosztályához csatolta, vagy még helyesebben a tanárképzőintézet pædagogiai szakosztályául a gyakorlógymnasiumot szánta, már is magában hordta a két intézet különválásának csiráját, és az első értesítő, melyet a gyakorlógymnasium kibocsátott, már constatálja, hogy a középtanodai tanárképezdének, mint akkor nevezték, pædagogiai szakosztályát illető szervezeti javaslatnak 1872. augusztus 16-ikán történt meg. erősítésén túl «a gyakorlóiskola útjai elváltak a tanárképzőintézetétől». De ezért a két intézet nem szűnt meg — folytatja az értesítő — benső kapcsolatban lenni, a mennyiben az egyik a másiknak kiegészítője, mintegy folytatója lett.

Egy szabályzat, mely a gyakorlógymnasiumot egyenesen a tanárképzőintézetnek egy szakosztályává teszi, és egy tényleges állapot, mely mindjárt eleinte az egyik tényezőtől constatatált módon tanárképzőintézet és gyakorlógymnasium különváltságában áll. Az a benső kapcsolat, melyet az idézett értesítő említ, tényleg mind kevésbé volt benső, hanem mindinkább csak külső, egy személyre összeszoruló kapcsolattá lett, a mennyiben a tanár-

képzőintézet igazgatója volt az iskolának közvetlen felettes hatósága, ki idővel olyan viszonyba került a gyakorlógymnasiumhoz, milyen más középiskoláknál főigazgató és iskola között fennáll. Ez volt majdnem kezdetétől fogva az egyetlen kapocs tanárképzőintézet és gyakorlógymnasium között, és hogy e kapocs nem vált még lazábbá, sőt ez a maga nemében mindjobban megszilárdult, ez mindenképp előtt annak a szerencsés véletlennek tudandó be, hogy a tanárképzőintézet élén oly férfiak állottak, kik nemcsak általában a gyakorlati tanári munkásságot, és így a gyakorlati tanárképzést is nagyra becsülték, hanem szívük melegével és benső, nemes érdeklődéssel kísérték magának a gyakorlógymnasiumnak működését is. De egyébként tanárképzőintézet és gyakorlógymnasium tényleg egész külön utakon haladtak, nemcsak a valóságban, a keresztülvitelben, hanem a tudatban is megszűnt az igazi egymáshoztartozás, a szerves összefüggés érzése. A tanárképzőintézet nem érezte a gyakorlógymnasiumot mint a maga szakosztályát és ez nem érezte magát annak. Mi okozta mindezt, abba itt, hol nem történeti visszatekintésről van szó, nem akarok bocsátkozni. Lehetett maga a régi tanárképzőintézet a maga papiros-exisztenciájával is az oka, de azt hiszem, és ezt már évekkel ezelőtt a gyakorlógymnasium régi vezetői előtt is sokszor hangoztattam, maga a gyakorlóiskola is hibás volt benne. Nagyon is önállóságra törekedett, nagyon is független akart lenni a tanárok képzésének egyéb tényezőitől, és nem vette észre, hogy e látszólagos függetlenség tulajdonképpen izolálást és egyúttal gyökeresztést jelent, nem vette észre, hogy midőn látszólag függetlenné lesz, tulajdonképpen elveszti minden igazi kapcsolatát a tanárképzés egyéb tényezőivel, és míg eredetileg az egész tanárképzőintézet egy erős alkotórészének tervezték, addig idővel csak egy külsőleg tőle függő intézettel, nem pedig azt magát is kiegészítő szervévé lett. S így történhetett aztán, hogy a midőn legújabbban a tanárképzőintézetet újjá szervezték, a gyakorlógymnasiumról is csak mint a gyakorlati tanárképzés egyik, esetleg más gymnasiumokkal is pótolható eszközéről emlékeztek meg a szervezeti szabályzatban, különleges céljait egyáltalában nem írták körül, vagy éppen a tanárképzés intézésében neki a legkisebb helyet sem juttatták.

A mit itt felhozok, ez a nélkül, hogy akarnám, panasznak hangzik, panasznak és némileg vádnak is a gyakorlóiskola multja ellen, de nem az kíván lenni, és nem ezért hoztam fel, hanem

csakis annak illusztrálására, hogy szabályzat és valóság, tervezett kiindulópont és elért végpont között mekkora a távolság. S ezért minthogy a gyakorlógymnasium ma más, sőt mindjárt keletkezősekor más volt, mint a minnek az eredeti szabályzat statuálta, nem vehetem a különben is nagyon szükséavú szabályzatot alapul, mikor a gyakorlógymnasium hivatását, a mint azt a multban teljesítette, a jelenben teljesíti, és a mint azt a jövőben még inkább teljesítenie kell, akarom vázolni, legalább a mennyire én azt munkássága alapján megalakultnak és részben megalakítandónak látom. Nem a szabályzatok holt és mindjárt kezdetben nem a legjobban megírt betűje alapján szólhatok a gyakorlóiskoláról, hanem az élő valóság, a gyakorlógymnasiumban élt és élő szellem tíz évi közvetlen megfigyelése és régibb működésére nézve szerzett információim alapján.

E munkásságból, e valóságból elvonva akarom megszerkeszteni a gyakorlógymnasium ideáját, a mint lelkemben él; boldog leszek ha ez ideát önök ideálnak elfogadni hajlandók lesznek, még boldogabb, ha a gyakorlógymnasium — nem más tényezőktől függetlenül, hanem minden rávonatkozó tényezővel való együttes munka alapján, minden rávonatkozó tényező hozzájárulásával — ez ideát a valóságba visszaültetni, tényleg megvalósítani képes lesz.

* * *

Mélyen tisztelt Pædagogiai Társaság!

A gyakorlógymnasium mai, illetőleg eddigi működésében hármask munkát végez.

Először is egy teljes, az országos törvénynek és tantervnek megfelelő célokra törekvő gymnasium, mely belső életét az állami tanterv szabta határokon belül a modern pædagogiai tudomány-nak megfelelő módon kívánja berendezni.

Másodszor, végzi az egyetemet, illetőleg szaktanulmányait végzett tanárjelölteknek a gymnasiumi oktatás gyakorlatába és a közvetlen gyakorlattal összefüggő pædagogiai elméletbe való bevezetést.

Harmadszor arra törekszik, hogy e gyakorlat folytonos évszerű berendezése és javítása által, de már magának az iskolai munkának folytonos céltudatos megfigyelése és az elmélet szempontjából folytonos tárgyalása, megvitatása, és belőle való abstra-

hálás útján magát a gymnasiális pædagogiai elméletet előbbre vigye és így közvetve termékenyítőleg hasson az egész ország középiskolai gyakorlatára.

Röviden formulázva e három feladatot, azt mondhatjuk, hogy a gyakorlógymnasium először is egy rendes gymnasium, másodsor is a tanárjelölteket a gymnasiális pædagogia elméletébe és gyakorlatába bevezető intézet, harmadszor a gymnasiális pædagogianak műhelye.

Az intézetnek e hármasság végzésére rendes középiskolai tanári testülete van, egy igazgatóval az élén, és a tanárok sorában még a pædagogiai elméletnek is egy művelőjével, kire a jelöltek általános pædagogiai vezetése is bízva van.

I.

Mint gymnasium, céljaiban, még pedig mind az egész nyolcz éves folyam eredményében, mind az egyes osztályok feladataiban, arra törekszik, a mire minden gymnasium; ugyanannak a nemzeti műveltségnek átadására, ugyanazoknak az értelmi és erkölcsi erőknél a növendékek lelkébe ültetésére, mint minden más gymnasium. Nem kíván és nem kívánt céljaiban soha a hagyományos, történeti erők által megszabott korlátokon kívül levő utakon haladni. Létesülése első percétől kezdve a mai napig a nemzeti közműveltségnek az országos tervekben körvonalozott tartalmát átadni volt legfőbb célja. A ki az iskola munkásságát közlel szemléltette, vagy a ki rendes jelentéseiben vagy ünnepi alkalmakkal a nyilvánosság elé vitt beszámolóit figyelmére méltatta, az tudja, hogy ez volt mindig a gyakorlógymnasiumnak, mint gymnasiumnak a törekvése. Sohasem próbált a hagyománytól vagy a közműveltség követelményeitől eltérő, talán egyes intézőinek különvéleménye szerint szabott célokat vagy eredményeket elérni. Sokkal jobban át volt hatva az iskolai munkával járó erkölcsi felelősség tudatától, sokkal jobban tudta, hogy minden iskola a nemzeti nevelésjavaknak megőrzője és letéteményese a közösség és a történet szellemében, mintsem hogy ily különállásra vagy különválásra vetemedett volna. Ha az iskola felszínes szemlélőinek néha talán úgy látszott, hogy eredményeiben kissé eltér a többi iskoláktól, ennek oka csak az volt, hogy mivel ez iskola majd-

nem egykorú az utolsó időkig fennállott tantervvvel, legalább ennek első tervezeteivel, illetőleg nemcsak egykorú, hanem tökéletesen egyszellemű vele, és mivel neki és nagyrészt tanártestületének is egyéb régibb localis hagyománya nem volt: ő volt az, mely az akkor új tanterv szellemét a legerősebben magába szívhatta. Így csak a régi iskolák gyakorlatához képest látszhatott némelyek előtt radicálisnak vagy particulárisnak, de tulajdonképen ő volt a tantervnek annak szellemében, és nem könnyen félreérthető betűjében, leghívebb, sőt a legutolsó időkig a legconservatívabb végrehajtója. A gyakorlógymnasium praxisa és a legutolsó időkig fennállott tanterv és utasítások tudvalevőleg egy és ugyanazon szellem hajtásai, mondhatni egytestvérek voltak, és így csak természetes — nem érdem, de tény, — hogy az ország egy gymnasiuma sem tudott a tantervhez és utasításaihoz minden tekintetben úgy simulni, mint a gyakorlógymnasium. E gymnasium volt szerencsés helyzeténél fogva az országos tanterv legideálisabb végrehajtója, és ha valaki majd később meg akarja írni az utolsó negyedszázad középiskolai oktatásának a történetét és azt akarja látni, hogy a gymnasiumi tanterv miképen öltött alakot egy iskola praxisában, az utolsó század magyar közműveltsége miképen tükröződött a tanterv szabta gyakorlatban: annak első sorban a gyakorlógymnasium évkönyveit és naplóját kell vizsgálnia. Nem azt mondom, és a gyakorlógymnasium ezt sohasem merte, számos okból nem merte kimondani, hogy talán ő érte el ez országban a legfényesebb eredményeket; meglehet, hogy sok iskola, melynek a múltban erősen gyökerező hagyománya volt, egyik-másik tekintetben többre vitte növendékeit; meglehet, hogy némelyik, melynek janári testületében bizonyos erős reformatori szellem lakozott, jobban megsejtette és megközelítette a jövő ideáljait — de azt merem mondani, hogy a tanterv szellemét egy iskola sem valósította meg hívebben, mint épen a gyakorlóiskola. Ez neki, mondom, nem érdeme, csak az ismeretes körülményeken alapuló szerencséje. Nem dicsekedni akarok e szerencséével, de rá kell mutatnom, mert épen a hozzá nem értők, illetőleg azok, kik a gyakorlógymnasiumot nem ismerik eléggé, azt hiszik gyakran, hogy a gyakorlógymnasium különösködni, a közönségestől eltérő eredményeket akar elérni. Ő csak semmi régihez közvetlenül nem ragaszkodott, az ő praxisába ósdi, néha persze nagyon tiszteletre méltó elemek nem vegyültek, ő min-

dig a modern tanterv szellemét megtestesíteni törekvő modern iskola volt. Erre törekvő, módszerében a modern pädagogiai elveket e czélért lehető consequentiával alkalmazó iskola volt mindig és az ma is. Modern iskola a modern közérvényes czélok szolgálatában, modern eszközökkel.

Ez volt és semmi más. Ez, nem pedig különösségre, extravagantiára hajló iskola, ez, nem pedig valami mintaszerű normatív jelleget prætendáló iskola; ez, nem pedig, legkevésbé sem, valami kísérleti, a növendékeit kísérleti objectumokul használó iskola.

Mindenekelőtt nem volt, még egyszer mondom, különösködő, másra, mint az országosan érvényesre törekvő iskola; mert élt benne a komoly erkölcsi meggyőződés, hogy iskola más nem lehet, hogy csak házi, egyéni nevelés törekedhetik ilyen, a közeszménytől eltérő ideálok megvalósítására, de iskola, különösen állami iskola, soha semminemű körülmények között.

De nem akart, és nem akart továbbá mintagymnasium sem lenni. Ezt nem prætendálta. E név «mintagymnasium», melynek hivatalos jellege soha nem volt, úgy ráragadt, maga sem tudja, hogy. A gyakorlógymnasium szellemi szervezője vidám ünnepi alkalommal, fehér asztal mellett sokszor mondogatta, hogy e nevet az első időkből ellenségeitől kapta gúnynevül, sőt tudjuk, hogy egy szellemes fővárosi tanár egyszer szójátékra is felhasználta e nevet, és azt mondta, hogy az csak olyan «mint a gymnasium». A gúnynév lett az iskolának népszerű, de hivatalosan soha sem használt neve. Az iskola maga épenséggel soha nem használta e nevet, ő sohasem hitte, hogy mintagymnasium, hogy eredményeiben ő a legkülömb. Jól tudta, hogy mivel munkája nagy részében kezdő, folyton váltakozó tanárokkal kénytelen operálni, legjobb esetben csak annyit érhet el, mint más jó iskola. Ennyit persze ő is el akart érni a kormánytól különös gonddal kiszemelt vezetői révén és bizonyos külön külső kedvezményei mellett, melyekről nem sokára szólni fogok. Még egyszer mondom, a gyakorlóiskola sohasem arrogálta magának a mintagymnasium nevé, melyet legjobban törülni szeretnék a világ emlékezetéből, mert ez adott okot annyi kellemetlen félreértésre. Midőn a gyakorlóiskola első szabályzata azt mondta, hogy mintaszerű iskolai élet képét akarja nyújtani, ezzel korántsem azt akarta mondani, hogy a többi iskolának akar mintája lenni, melyhez talán feltekintsenek, csak

annyit akart vele mondani, hogy a jelölteknek akar tanulságos mintául szolgálni. Tanárai az iskola munkájának mélyített felfogásában, tőlük telhetőleg jó oktatásban és vezetésben példaképei akartak lenni a reájok bízott fiatal kezdőknek. Más mintajellegre nem törekedtek és nem törekedhettek. Egy «minta»-iskola szerepére vállalkozni részéről ép oly nevetséges lett volna, mint a milyen nevetséges volna, ha valamely derék ember azt tűzné ki céljául, hogy mintaember legyen. Derék iskola akart lenni, mint remélhetőleg minden magyar iskola, a mintaiskola minden fontoskodó allurejei nélkül.

De nem akart ez iskola kísérleti iskola sem lenni. Nem akarta, mert át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy a kísérleti iskola gondolata ellenkezik minden modern erkölcsi érzésünkkel. A gyakorlóiskola jól tudta mindig és tudja most is, hogy a gyermekek lelkei a legdrágább, a legfeltettebb, a legszentebb dolog e földön, valóságos res sacra, melylyel kísérletezni vétek. E lelkeket a közlélek tagjaivá tenni, ez szent feladata az iskolának, — ezt tudta, — őket a történelmileg megszabott erkölcsi világba beleállítani szent kötelessége, mely kísérletezést nem tűr. Hogy e mellett, a kísérletezés távoltartása mellett is, mennyiben lehet ez iskola pädagogiai műhely tényezője, arról későbben lesz szó.

Midőn tehát a fentebbiekben kimondtam azt a tapasztalatomat, hogy a gyakorlógymnasium, mint gymnasium (nem különös-köddő, nem mintaszerűséget arrogáló iskola, és egyúttal azt a meggyőződésemet is kifejeztem, hogy semmi áron sem lehet az: kénytelen voltam arra is rámutatni, hogy sajátlagos feladatait csak bizonyos könnyítések, kedvezmények árán bírja elérni. E könnyítések, e kedvezmények, melyek az iskolában megvannak, egytől-egyig administrationális és nem pädagogiai jellegűek, és csak a külsőben adnak az iskolának a közönségestől elütő jelleget.

E könnyítések közül a legfeltünőbb az iskolának azon, már az első szabályzatban megállapított sajáttsága, hogy noha teljes nyolcz osztályú gymnasium, annak minden jogával és kötelességével, az egy évben együtt működő osztályok száma csak négy, olyformán, hogy az egyik évben van 1., 3., 5. és 7-dik osztály, a rákövetkező évben pedig az előbbi osztályokból felment tanulóktól alkotott 2., 4., 6. és 8-dik osztály, és így tovább, vagyis hogy ez iskolának csak minden második évben van incipiens osztálya, illetőleg minden második évben — kevés, idegenből jött tanulót nem

számítva — már az előbbi évben is tőle nevelt növendéksereggel dolgozik. E könnyítés oka, illetőleg előnye nyilvánvaló. Mindenekelőtt a gymnasium igazgatójának, ki ebben az iskolában nemcsak a gymnasiumi növendékek és a rendes tanári testület ügyeinek gondozója, hanem az összes tanárjelöltek és a gyakorlati tanárképzés számos ügyének administratora is, így kisebb tanulóseregről kell gondoskodnia, és ebből folyólag aránylag kisebb tanári testületet is vezetnie; hiszen a tanári testületnek itt az intézet többi feladatai kedvéért amúgy is nagyobbnek kell lennie, mint másutt egyenlő számú osztály mellett. Másodszor az ennek folytán reducált tanári testület könnyebben dolgozhatik egységes, a tanárjelölteknek épen egysége is következetessége által példaképpül szolgáló módon, mint nagyobb szám mellett. Harmadszor a tanárjelöltek is így könnyebben áttekinthetik annak az intézetnek, melyet először látnak gyakorlatilag működni, az egész szervezetét, és könnyebben megismerhetik az aránylag rövid idő alatt, mely rendelkezésükre áll, az egész iskolát. Negyedszer a növendékek nevelésének azon nehézségei, melyek abból folynak, hogy az intézetnek évről-évre megújuló és hozzá gyakorlati munkássága lelegején levő, bár működésében folyton vezetett és ellenőrzött tanárjelölt-nemzedéke van, mégis valamiben csökkennek az által, hogy a növendékek a maguk összeségében két éven át körülbelül állandók. Folyik belőle az az előny is, hogy az iskola, egészen hasznavehetetlen, gymnasiumba egyáltalában nem való elemeket nem hurczol magával és nem szaporítja még így is a kezdő-tanárok nehézségeit. Végre — last not least — a pædagogiai elméleti munka, melyet az iskola végezni hivatva van, a pædagogiai tapasztalatszerzés és elvonás munkája kisebb kör mellett mélyebb és behatóbb lehet, különösen a gyermekek egyéniségének szempontjából, mely persze a közös iskolai munkában sem eltűnő factor.

Ezek, azt hiszem, a váltakozó négy osztályos rendszer előnyei, illetőleg okai, persze kizárólagos tekintettel a gyakorlógymnasium másik két feladatára, a tanárképzésre és az elméleti pædagogia elébbrevitelére.

Mikor ez okokat vagy előnyöket így Önök elé állítom, be kell vallanom, hogy ez előnyökkel szemben sok, talán ép annyi hátrány is áll. Nem akarom ezeket sem elhallgatni. A legfőbb hátrány a gyakorlati tanárképzésre hármlik. Nem szólva arról, hogy a jelölt egy, bár csak külső tényezőben, de mégis a rendes valóság.

tól eltérő iskolai szervezetet lát, baj az, hogy a ki, mint a legtöbb jelölt teszi, csak egy évig van az intézetben, az mégis bizonyos materiáknak gyakorlati feldolgozásáról semmi képet nem nyer, és esetleg fontos iskolai actusokat egyáltalában nem lát; az egyik évben pl. nem látja a gyámoltalan incipienseknek a közös iskolai munkához való szoktatását, a népiskolai tanulásból való átmenetet; a másik évben viszont nem látja a gymnasium elhagyásával járó fontos dolgokat, az oktatásnak az egyetemi tanításhoz való némi közeledését, az érettségi vizsgát stb. — Azzal az előnnyel pedig, mely abból folyik, hogy a gymnasium ismétlőket nem visz magával, szemben áll az a hátrány, hogy mivel a gymnasium jól tudja, hogy a kit egyszer ismétlésre utasított, azt egyúttal a maga kebléből is kizártá, néha nagyon is aggodalmas ebben, és talán tovább is visz egy vagy több tanulót a közös tanítás vagy legalább is a külső osztályeredmény rovására, mint más intézet. De még az elméleti munka szempontjából is megvan annak a maga hátránya, hogy néha egy esztendei köznek kell elmúlnia, míg valamit, a mit a gyakorlatban egyszer észlelt, újból észlelhet.

Szóval a kétségbevonhatatlan előnyökkel szemben nagy hátrányok állanak, és a priori igen bajos volna eldönteni, mik nagyobbak, az előnyök-e, vagy a hátrányok. Annyi bizonyos, hogy négy vagy nyolcz osztályú legyen-e, az nem lehet a gyakorlógymnasium szempontjából elvi kérdés, és csak az szól erősebben a négy osztály megtartása mellett, hogy ezeknek működését már ismerjük és a *quieta non movere* pædagogiai dolgokban többnyire üdvösebb, mint egy ki nem próbált reform behozatala. De a magam részéről előre nem látok abban semminemű veszedelmet, ha a gymnasiumot nyolcz osztályúvá kiegészítik; csak adják meg aztán külön intézkedésekkel igazgatónak és tanároknak a módot arra, hogy az így felszaporodott adminisztratív és fegyelemtartási teendők mellett végezthessék a gyakorlógymnasium másik két nagy feladatköréből folyó teendőiket is. Már talán azért is jó volna egyszer e kísérletet megtenni, mert e négy osztályos, első pillanatra szokatlan rendszer a gyakorlógymnasium megértésének egyik fő akadály, és sokaknak csodálatosképen még egy nehezen megfejtethető arithmetikai problémát is ad, úgy, hogy nem egy ember, ki a dologról először hallott, azt hitte, hogy ez iskola minden év végén elbocsátja összes növendékeit és minden év elején egészen újakat vesz fel.

A gyakorlógymnasiumnak másik, sokat irigyelt könnyítése az, hogy tanulóinak száma egy-egy osztályban a fővárosi átlagnál jóval kisebb, illetőleg közel áll ahhoz a számhoz, a melyet egy osztály tanulószáma racionális maximumának szoktak megjelölni. E maximum a legtöbb gyakorlati tanférfiú véleménye szerint 40; a gyakorlógymnasium rendes maximális létszáma 36, jóllehet volt már 37—38 tanuló is egy osztályban. Ez persze igen nagy előny a fővárosnak átlagos 60-ra vagy még többre rugó tanulószámához képest, de tulajdonképen az egész ország átlagszámához viszonyítva nem olyan feltűnő.

Ez előnyéről, melyet sokan irigyelnek tőle, és némelyek szintén el akarnának tőle venni, nem mondhat le a gyakorlóiskola két okból. Először is, minthogy a közös iskolai munkát a maga erejében akarja bemutatni a maga növendékeinek, be nem mutathatja azt mindjárt abban a negatív formájában, mikor az igazán eredményes munka lehetősége majdnem ki van zárva; a mikor a fiatal tanároknak a racionális iskolai élet példáját akarja bemutatni, nem teheti ezt egy irracionális, képtelen dolog bemutatásával. De nem mondhat le ez előnyéről azért sem, mert épen kezdő-tanárokkal dolgozik, kiknek az osztályfegyelmelés és osztályfoglalkoztatás feladatai okoznak legtöbb nehézséget, és a kiket ezért nem állíthatni oly feladat elé, melyről annyi kipróbált, hosszú praxisú tanár azt mondja, hogy nem tud vele egészen sikeresen megbirkózni. Akadnak ugyan egyes, a paradoxonokat szerető emberek, kik ép az utóbbi okot támadják meg, és azt hiszik, hogy mivel a jelölt ez iskolában jobb, kedvezőbb viszonyok között van, nem tanulja meg a nehezebb viszonyok között való mozgást, és hogy épen nagy nehézségek leküzdésén kellene kezdenie, mint a hogy Baco tanúsága szerint hajdan nehéz csizmákban kezdtek táncolni. Ez okoskodás minden megvesztegető színe mellett helytelen. A jelölt különben sem tanul meg egy év alatt az összes gyakorlati nehézségekkel megbirkózni, ő egy év alatt csak saját pædagogiai erejének és még inkább pótlendő hiányainak tudatára jut; a maga egyéni természetében és készütségében rejlő nehézségeket ismeri fel ez év alatt; felébred benne, ha lehet, egész pályájára, igazi pædagogiai lelkiismerete, de az összes gyakorlati nehézségek legyőzésére egy év úgy sem mutathat utat. A tanítói jellem is ép úgy, mint minden más jellem, csak az élet, a valódi gyakorlat folyamában szilárdul meg; a gyakorlóiskolában csak az első,

mondhatnám, erkölcsi impulsusokat kapja e jellem elvszerű megalakulásához. Ép úgy, mint általában a nevelés színhelye nem lehet az élet összes keménységeinek a színpadja, sőt ezeket lehetőleg elhárítani, csak rájuk előkészíteni, elviselhetőségükre a lelket edzeni igyekszik, így nem lehet a gyakorlati tanárnevelés sem elmerítés a gyakorlati élet nehézségeibe, mert ily elmerítés következménye csakugyan elmerülés, elsüllyedés lehet. A kezdő tanárnak erőt kell nyernie egy nagy és nehéz feladat végzésére, nem pedig mindjárt pályája elején azt a leverő tudatot, hogy egy megoldhatatlan feladat előtt áll. A gyakorlóiskolának a maga 36-os osztályszámával intőül kell állania a pædagogiai közvélemény előtt, mely intó azt mondja: ennyit tudunk még a közös iskolai munka elvei szerint eredményesen tanítani, ennyit áttekinthet még egy tanár éles szeme, ennyi összeolvadhat még egységgé, de ennél több nem.

Erről az előnyéről nagy károk nélkül nem mondhat le a gyakorlóiskola.

Sokan szeretnek a gyakorlóiskolának tanítványaira vonatkozó még egy előnyéről beszélni, és ez az, hogy itt válogatott tanulmányaggal dolgoznak. E sokszor felhozott előnyös körülmény emlegetésére az ad okot, hogy mindjárt a gymnasium legelső éveiben, de azóta is állandóan a magasabbrendű fővárosi intelligencia (egyetemi tanárok, felsőbb bíróságok tagjai, országos képviselők stb.) köreiből rekrutálódott növendékeinek egy része; idővel, különösen a gymnasium tandíjának emeltsége folytán, az inkább csak vagyoni tekintetben kiemelkedő családok gyermekei is járultak ezekhez. Persze nem kizárólag e két társadalmi körből, hanem a társadalom mindenféle más rétegeiből is voltak tanítványai, hiszen a növendékek provenientiáját semmi nemű rendelet vagy hivatalos intézkedés nem szabályozta, és itt nagyobbára csak egy magától — a növendékek korlátolt számából folyólag is — fejlődő processusról van szó, a melyhez hasonló a főváros egyik-másik egyéb iskolájában is észlelhető. De egyébiránt a szülék némi társadalmi — korántsem exclusiv — kiválasztottságából nem szabad még minden korlátozás nélkül a tanulók általános válogatottságára, azaz a gymnasiumi nevelés céljainak kedvezőbb statusára következtetni. A gyermekeken mutatkozó előnyök, különösen a nem igazi intelligentiájukkal, hanem inkább vagyonukkal kiváló családoknál nagyobbára csak külsőleges természetűek, és csak

abban, a mit épen rendesen exterieurnak neveznek, és az ú. n. modorban, bár ebben sem mindig, mutatkoznak, és legfeljebb még a műveltség bizonyos felszínes mázában, mely azonban sokszor inkább zavaró, mint előmozdító tényező a közös iskolai munkában. Tehetség, szorgalom és különösen a műveltség javai iránt való naiv áhítózás, vagy mondjuk áhitat, és a mi vele jár, az iskola iránt való benső tisztelet dolgában a felsőbb társadalmi osztályok gyermekei sokszor nagyon mögötte állanak az alsóbb osztályok gyermekeinek; az utóbbiaknál azonfelül a legtöbb esetben már egy a család keblében végzett selectio folytán az illető gyermekeknek csak a legjava kerül a gymnasiumba, míg a felsőbb társadalmi osztályokhoz tartozó családok gyermekei kivétel nélkül végigjárják a gymnasium útját. Nem akarok e thémával tovább foglalkozni, sapienti sat. Csak még egyszer akarom hangsúlyozni, hogy a dolgokat a távoból szemlélőktől sokszor emlegetett körülmény korántsem oly nagy előny, mint hiszik.

A gyakorlógymnasiumnak még egy «könnyítésé»-ről kell megemlékezni, kelletlenül és nem szívesen bár, de minthogy ez is egy a gyakorlóiskolától irigyelt és neki többször szemére vetett körülmény, erről sem akarok hallgatni. Ez a tanároknak a rendesnél 4—5 órával kisebb heti óraszám. A kik ezt a gyakorlóiskolának szemére vetik, mint nagy kedvezményt, egyszerűen elfelejtik, hogy ez iskola tanárainak van a 12—14 az osztályban tanítással vagy vezetéssel töltött rendes óráikon kívül még egy heti próbaliczke órájuk, van minden héten egy 2—3 óráig, néha tovább is tartó közös conferentiájuk, van ezenfelül minden óra előtt és minden óra után a candidatusokkal kisebb értekezletük, és azonkívül is időről-időre az egész tantárgy methodikáját, az anyag nagyobb részleteit, beosztását és præparálását megbeszélő órájuk, arról nem is szólva, hogy kötelesek tárgyuk methodikájával az átlagnál erősebben foglalkozni, mert ők nemcsak, mint bizonyára minden más tanár is, jól és szépen tanítani, hanem tárgyuk methodikáját közölni is akarják, hogy ők óráikat mégis másképen kénytelenek præparálni, mint közönségesen történik, mivel ők nemcsak maguknak és esetleg időről-időre felettes hatóságuk előtt felelősek, hanem nekik napról-napra egy sokszor 6—8, kivételesen 40—50 fiatal, képzett emberből álló publicum előtt kell tanítaniok, melynek nemcsak példát adni, de minden egyes lépésükről számot adni is tartoznak. Bátran merem mondani, hogy a gyakorlóiskola tanárai

együttvéve legalább is annyi időt szentelnek az iskolájuknak, sőt legalább is annyi időt töltenek iskolájuk falai között, mint bármely más fővárosi iskola tanárai. Más intézetekhez képest legfeljebb torkuk kímélődik néha egy kissé [a mostani éktelenül csattogó padok mellett bizony ez sem — *Szerk.*], de ez is csak bent az osztályban, ezt is kipótolja az osztályon kívül a candidatusokkal való értekezgetésük; de idő és agymunka dolgában cseppet sincs jobb dolguk, mint más iskola tanárainak.

Ezt a látszólagos 4—5 órai kevesebbetet ne irigyelje senki a gyakorlóiskola tanáraitól; egyéb folytonos erőltető, idegbontó munkájuk mellett nagyon is szükségük van erre.

Ezek, a miket felsoroltam és megbeszéltem, a gyakorlógymnasium összes eltérései a közönséges gymnasiumoktól. Ez eltérések, mint láttuk, mindannyian külsőleges, administratív természetűek, és okuk majdnem kizárólag csak az iskola több ágú teendőjében és a velük járó nehézségekben keresendő. Ez eltérések között csak egyet tarthatnék nélkülözhetőnek, a közönséges állapottal felcserélhetőnek, és ez a 4 osztályú rendszer.

E külső könnyítéseket nem számítva — resumének még egyszer kimondom — a gyakorlógymnasium mint gymnasium egy rendes, hogy ne mondjam, közönséges gymnasium minden különlegességre, minden kiválóságra való praetensiók nélkül.

II.

Nézzük ezek után a gyakorlógymnasiumot, mint a tanárjelöltek pädagogiai képzésére szolgáló intézetet.

A gyakorlógymnasium mint tanárképző intézmény befogad a maga keblébe az egyetem négy évfolyamát végzett tanárjelölteket abból a célból, hogy ezeket az intézetben való időzésük alatt, mely rendszeren egy évre terjed, bevezesse a gymnasiumi nevelőoktatás gyakorlatába és elméletébe. E tanárjelöltek között van a helyek teljes betöltése esetén kilencz ú. n. rendes, azaz a nemcsak egyetemet végzett, hanem még szakvizsgát is tett, még pedig jó eredménnyel tett tanárjelöltek sorából kiszemelt, a tanári testület ajánlatára a minisztériumtól kinevezett ösztöndíjas tag. A többiek, kiknél az előfeltétel ez idő szerint csak négy évi tanulmány, rendkívüli tagok. A rendes és rendkívüli tagok között a gyakorlógym-

nasium régi praxisa szerint — az ösztöndíjat nem tekintve — alig van különbség, legfeljebb a tanításra bocsátás dolgában van némi prioritása a rendes tagnak.

A tanárjelöltek bevezetése a gymnasiumi gyakorlatba következőképen történik.

A tanárjelöltek közül kiki az év elején néhány heti körültekintés után hozzászegődik szakmája szerint, illetőleg ezen belül is hajlandósága szerint egy-egy vezetőtanárhoz, a kinek specialiter a candidatusa, és a ki viszont a maga candidatusának a speciális vezetője. E hozzászegődés rendesen szabad választás útján történik; a választást rendesen megkönnyíti a vezetőtanároknak, különösen az igazgatónak és a jelöltek pædagogiai vezetőjének tanácsa, és csak ritkán szorítja meg, bizonyos aránytalanságok és összetorlódások kikerülése végett a tanári testület kötelező határozata.

A mely vezetőtanárhoz a jelölt szegődött, annak vezetése alatt készül arra, hogy idővel valamely tárgynak tanítását egy, kivételesen két osztályban átvegye. E készülés eleinte különösen hospitálásban, azaz a vezetőtanár előadásai látogatásában és megfigyelésében áll, mely látogatás és megfigyelés nyomán a jelölt az óra után kérdéseket intézhet a vezetőtanárhoz egyik vagy másik lépés vagy eljárás okára nézve; ily kérdések nélkül is rátereli a vezetőtanár óra után hospitansainak figyelmét a lezke tanulságos mozzanataira. E hospitálást a gyakorlótanár első sorban a maga speciális vezetőtanárának óráin végzi, de hospitál lehetőleg nagy mennyiségben más tanárok óráin is, egyfelől azért, hogy az egész iskola munkásságát szemlélni és az egyoldalú egyetemi tanulmányok által elmosódott általános érdeklődését a gymnasiumi műveltség egész complexusa iránt felfrissíteni alkalma legyen; másfelől pedig, hogy ne csak egyetlen egy tanári egyéniséget lásson maga előtt, kinek kizárólagos hatása alatt könnyen modorossá válhatnék.

Ha a gyakorlótanár már hosszabb ideig, 2—3 hónapig hospitált, a gymnasiummal a maga egészében, ez illető tantárgy methodikájával általában, az illető osztály tanulógyéniségeivel összességükben megismerkedett, és a vezetőtanár is eléggé megismerkedett a candidatusával arra, hogy neki a tanítást megengedhesse, akkor a candidatus ezt megkezdheti, illetőleg a vezetőtanár folytonos vezetése és ellenőrzése mellett folytathatja.

E vezetés a következő momentumokra terjed ki. Mindenek-

előtt megismerteti a vezetőtanár a candidatust az egész évi anyaggal az illető osztály illető tárgyában és megköveteli tőle, hogy ez anyagot a maga egészében áttanulmányozza, mielőtt egyes részlet methodikai feldolgozásához fog. Azután megismerteti a tanítás részletes menetével, azaz a tanítás anyagának tagolódásával és a nagyobb methodikai egységeknek egymásra való következésével. Erre megbeszéli vele a legközelebbi egység methodikai momentumait és követeli tőle előre megállapított szempontok szerint az órákra való írásbeli præparatiók elkészítését. E præparatiókat a tanár az illető tanításrészlet megkezdése előtt átnézi és rájuk vonatkozó megjegyzéseit közli a jelölttel. A hol okvetetlenül szükségesnek látja, őt módosításokra szorítja, a hol pedig az övétől bár eltérő, de nem elvetendő külön felfogást lát, ott a tanárjelöltnek tért enged egyéniségének, felfogásának érvényesítésére. Csak ezután bocsátja a jelöltet tanításra. De a jelölt tanítása közben is folyton bent van az osztályban; csak későbbben, mikor a jelölt már nagyobb gyakorlottságot mutat a tanításban, néha, minden hónapban legfeljebb egyszer egész vagy félórára egyedül is hagyja, hogy megkezdje az önálló szárnypróbálgatást. Bent az osztályban a jelölt tanítását folytonos figyelemmel kíséri, és néha-néha, ha az osztály érdekében okvetetlenül szükséges, bele is nyul az óra menetébe javító vagy irányító módon. Az óra után pedig mindig közli a jelölttel bíráló észrevételeit, és egyúttal a lefolyt órának esetleg a præparatiótól eltért menetéhez képest útmutatást ad a jövő leczkére nézve. Ez útmutatáson belül elég alkalma van a gyakorlótanárnak saját tudásának és felfogásának ismertetésére, és ennek nem megkötése, hanem csak methodikai szabályozása teszi a vezetőtanár feladatát.

Az oktatásmunkába való ilyen közvetlen gyakorlati bevezetésen kívül még az iskolai nevelő munka egyéb ágaiba is bevezeti a gyakorlógymnasium a maga jelöltjeit. Az órák közben való inspectio az iskolai ünnepeken, kirándulások, játékok és versenyek rendezésében, a szavaló és egyéb ifjúsági körök vezetésében való részvétel megannyi momentum arra, hogy a jelöltek az iskolának az oktatás idején kívül való nevelő munkájába is bevezetessenek. A rendes heti conferentiákon, melyeken minden a növendékeket illető és sok egyéb az iskolát érintő ügy is szóba kerül, bepillant a candidatus az iskolai administratio és rendtartás munkájába is, és a jegyzőkönyv írása által (e feladat az igazgatótól kijelölt sorrend-

ben végigjár lehetőleg az összes jelöltek során) készül a minden fiatal tanárra várakozó jegyzői tisztre is.

Igy az iskolai teendőknek egész körét bejárja, mindenben nemcsak belepillantva, hanem, a mennyire lehet, mindenben vezetés mellett active részt véve is. A vezetés, az utmutatás megóvja a kezdőt attól a számos hibától, melybe rendszeren esik, megmenti a botorkálástól, melyből többnyire csak évek mulva tud a kezdő kijutni, sőt némely tanár soha egész életében. Egyaránt jó hatással van e vezetés a gyenge és az erős tanári egyéniségre; a gyengét erősíti, bátorítja, az erősben pedig, kiben gyakran túlságos az önértzet és az önbizalom, mely túlkapásokra vezet, felkelti a methodikai scrupulusokat, a pædagogiai lelkiismeretet.

De a gyakorlati képzés, melyről ez iskola nevét vette, korántsem meríti ki a gyakorlógymnasiumnak tanárképzői munkásságát. Ez csak magva, de e körül számos intézkedés gondoskodik a jelöltek más, elméleti irányban való pædagogiai képzéséről.

Ez intézkedések sorában első helyen említendő a próbaleczkék intézménye. E nem szerencsés nevű intézmény abban áll, hogy október havától május haváig, kevés kivétellel, minden héten egy más iskolai czéloktól ment órában, ez idő szerint minden kedden 12—1-ig, van oly tanítás, melyen jelen van az egész vezető tanári testület, élén az igazgató, és jelen vannak az összes gyakorlótanárok. Egyébként a leczke, a melyet akár vezető, akár pedig gyakorlótanár tart — az év első részében, mikor a gyakorlótanárok még nem igen tanítanak, rendszeren a vezetőtanárok tartják, későbbben pedig a tanárjelöltek — egészen rendes leczke, mely teljesen beleilleszkedik a tanítás szokott menetébe, és a nagyobb nyilvánosságon kívül semminemű rendkívüliséggel nem jár.

E leczke megbeszélése teszi aztán a rákövetkező heti conferentiának — a folyó iskolai ügyek mellett — a főtárgyát. E megbeszélés nem csupán az illető leczkére vonatkozik, hanem belőle kiindulva megvilágítja az illető tantárgynak az illető osztályban való tanításának egész methodikáját. A megbeszélés menetének részletes leírásába itt nem akarok bocsátkozni, csak annyit akarok mondani, hogy az illető leczkére vagy az egész illető tantárgyra nézve bárminemű kérdést felvethet akárki a jelenlevők közül, és hozzászólhat is mindenki, úgyhogy itt mindig methodikai, technikai, akárhányszor még a methodikus problémáknak alapul szolgáló tudományos kérdésekről is élénk, termékeny discussio fejlőd-

dik, melynek mozzanatait és eredményeit egy részletes jegyzőkönyv megőrzi. E conferentiákon különösen a különböző tantárgyak közti kapcsolatok jutnak szóba, és mindenkinek alkalmá nyílik mélyebben belepillantani a rokon szakok methodikájába vagy azokban a maga szakmájának szempontjait is érvényesíteni. A próbaleczke és az ezt követő conferentia mindenesetre egyike a gyakorlóiskola legfontosabb és legbecsesebb intézményeinek; ily conferentiák az intézet minden tagjától hallgatott leczkék concret substratuma nélkül nem lehetnének oly termékenyek, mint a mostani berendezés mellett.

De azért, véleményem szerint, némi reformra szorul a próbaleczkék intézménye. Az által, hogy a gyakorlógymnasium a próbaleczkék mai rendszere mellett a teljes tanári testület jelenlétét kívánja, ezt pedig többször mint egyszer egy héten az órarend nem engedi, mindig csak egy-egy kiszakított óra, gyakran egy jelentéktelen részlet teszi a megbeszélés közvetlen concret substratumát, már pedig számos okból kívánatos volna, hogy egy nagyobb, több órára terjedő complexus tegyen ily substratumot. Ezért czélszerű volna a régi, a plenum előtt lefolyt próbaleczkék mellé, melyekből talán elég volna minden hónapban egy-egy kisebb publicum, pl. szaktanár, igazgató, a jelöltek pädagogiai vezetője és a szakbeli jelöltek előtt lefolyó, több összefüggő órára terjedő tanítás. Ilyen aztán évenként minden tárgyból minden osztályban lehetne egy, és a hozzáfűződő conferentiára is csak azok volnának kötelesek megjelenni, kik a próbaleczkén jelen voltak. Ez újítás mindenesetre czélszerűen egészítené ki a próbaleczkék mai rendszerét.

A próbaleczkéhez fűződő e conferentiák egyébként nemcsak a jelöltek pädagogiai képzésére szolgálnak hathatós eszközül, hanem az egész tanári testületben ébren tartják a pädagogiai együttmunkálkodás szellemét, és gyakran a közvetlen gyakorlatból vett pädagogiai problémák felvetésével valósággal elébbre viszik a gymnasialis pädagógiát.

A próbaleczkék és conferentiák mellett még az ú. n. theoreticumok gondoskodnak a jelöltek pädagogiai képzéséről. Ezek az intézet pädagogusától vezetett értekezletek, melyeken a jelöltek bizonyos összefüggő, rendszeres módon nyernek tájékozódást egyfelől a gyakorlógymnasium praxisáról, másfelől általában a gymnasialis pädagógiából és a gymnasium történelméből. E theoreticumok az iskolai életnek — az egyes szakokban felmerülő speciális

kérdéseken felül levő — közös, általános kérdéseit világítják meg egyfelől közvetlenül a gyakorlógymnasium gyakorlata, másfelől a jelen hazai és európai praxissal, valamint régibb történeti korokkal való egybevetés alapján, és egyúttal bevezetik a jelöltek a gymnasiális pädagogia újabb irodalmába. E tájékoztatás részben a vezetőnek összefüggő előadása, részben pedig a jelölteknek referatuma alapján történik.

E theoreticumra jelenleg két órát szán a gyakorlógymnasium praxisa, és órarendjének, illetőleg tanári testületének mai összeállítása mellett nem is fordíthat reá többet, de kívánatos volna arról intézkedni, hogy ez óraszám a kétszeresre emelkedjék, úgyhogy két egymásután következő órát lehetne a jelöltek referatumaiknak és pädagogiai dolgozatainak szentelni, kettőt pedig a vezetőtanár rendszeres előadása töltene be. A mai óraszám mellett csak igen keveset végezhet a theoreticum. Örömmel constatálhatom, hogy bármilyen keveset végez is, hatása és eredménye közvetlenül meglátszik a jelölteken, már pädagogiai vizsgálatuk eredményén is, a mennyiben legalább az utolsó évekről ezt biztosan tudom, de valószínűleg áll ez még fokozottabb mértékben a *multra* nézve is, a gyakorlógymnasium jelöltjei mind kivétel nélkül sikerrel állják meg a különben sokakra nézve balsikerrel járó pädagogiai vizsgát, sőt egyrésztük kitűnő és dicséretes eredménnyel is, a mely örvendetes tény és a theoreticumok között szabad talán némi összefüggést keresni.

Van még egy, nem elég figyelemre méltatott és látszólag mellékes jellegű intézménye a gyakorlóiskolának, mely közvetve szintén a jelölteknek leginkább elméleti képzését czélozza, az ú. n. látogatókönyv, melybe a jelöltek különböző leczkékre, de egyéb iskolai körülményekre vonatkozó kérdéseiket is bejegyezhetik. E kérdésekre mindenekelőtt az felel, a kihez a kérdést intézték, de akárki más is. A felelés vagy szintén írásban a látogatókönyvben, vagy szóval a theoreticumon, esetleg a heti conferentián történik. E látogatókönyv jelentősége abban van, hogy a jelöltek által a pädagogiai érdekű kérdéseknek præcis és tartalmas formulázására kényszerítettnek, a mi magában véve is fontos dolog. Constatálnom kell azonban, hogy ez intézmény, kivéve a gyakorlógymnasium legelső éveit, nem igen tudott felvirágozni; a szóbeliség és közvetlenség szelleme, mely ez intézetben mindig élt, úgy látszik, nem engedi.

A felsoroltak a legfontosabb szervezeti intézkedések, melyek a jelöltek pædagogiai képzését szolgálják. [Hogy ezt még mindenféle könyvtár, folyóirat-, szak- és pædagogiai könyvtár is segíti, melyekre nézve a szükséges útmutatást a vezetőtanárok készséggel megadják, talán felesleges mondanom. Mennyire elégtelenek a könyvtárak, arról panaszkodni nem itt van a helyén. De hogy különösen a jelenleg külföldön használt tipikus tankönyveknek, meg a régi magyar és legfontosabb régi külföldi iskolakönyveknek hiányát súlyosan érzi ez iskola, azt mégsem akarom, még ezen a helyen sem, elhallgatni.]

Hogy az előbbieken elmondottakat összefoglaljam, constaltam, hogy a gyakorlógymnasium a tanárok gyakorlati képzését hospitáltatás, tanítatás, a tanítás folytonos vezetése és az iskolai munka egyéb ágaiban való részadás útján intézi, azoknak elméleti pædagogiai képzéséről pedig a próbaleczkékhez fűződő conferentiák, theoreticumok, a látogatókönyv és a könyvtárhasználat útján gondoskodik. Reformra, illetőleg kibővítésre, szerintem, a próbaleczkék és theoreticumok intézménye szorult.

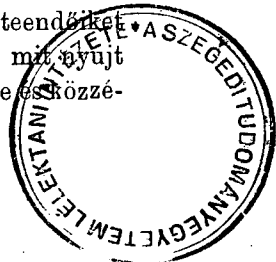
Szeretnék azonban mindehhez még egy új intézményt is csatolva látni, t. i. a főváros más intézeteinek, még a népiskolai intézeteknek is látogatását a pædagogus vezetése alatt. Szélesebbkörű tanügyi tájékozódás mindenestre fontos alapja a mélyebb pædagogiai érdeklődésnek, és e látogatások különben is pótolhatják a jelölteknél a pædagogiai tapasztalat egyik-másik hiányát, mely az intézet különleges szervezete folytán esetleg előállhat.

E reformjavaslatokhoz végül csak egyet akarnék hozzátenni, melyet csak most hozok fel, mert csak az előbbiek után okolhatom meg, és ez a tanárjelölteknek felvételére és az intézetben való megtartására vonatkozik. Az eddigi gyakorlat szerint ugyanis a szakvizsgálatot tett jelölteken kívül még olyanok is lehetnek az intézet rendkívüli tagjai, kik csak az egyetemi quadrienniumot végezték el, de esetleg még semmi vizsgálatot nem tettek. Ezt az állapotot okvetlenül megszüntetendőnek tartom, mert így sokan a gyakorlóiskola mellett praktikanskodnak, kiknek egyfelől szakképzettségük nagyon is hiányos, másfelől munkájokat folyton megsztják vizsgára tanulás és a gyakorlóiskolai teendők között. A fentebbiekből pedig kitünhetett, hogy e teendők nem kicsinyek és ha a jelölt komolyan akarja magát nekik szentelni, egész idejére van szüksége. Szakképzettségének, általános műveltségének kiegé-

szítésével az iskola érdekében, pædagogiai elméleti tanulmányai-
val annyira van elfoglalva, hogy csak a pædagogiai vizsgára készül-
het mellette, de semmiesetre sem szak- vagy épen alapvizsgára. Az
én véleményem szerint ezért nem kellene a gyakorlóiskola rend-
kívüli tagjául sem mást felvenni, mint a ki alapvizsgáját már letette
és a felvétel évének foyamán leteszi szakvizsgáját is. A ki ezt egy év
múlva le nem teszi vagy letételével legalább is meg nem próbálkozik,
az továbbra az intézet rendkívüli tagja sem lehet. Az olyan vizs-
gákra készülgető, és máris a gyakorlatban bentálló jelöltek csak fél-
munkát végezhetnek. A tőlem itt javasolt, az eddigi eljáráshoz
képest szigorúnak látszó, de szerintem szükséges rendszabálynak
előfeltétele persze az, hogy ha már a gyakorlóiskola nem tűr szak-
vizsga nélkül való jelölteket, az állam épenséggel ne alkalmazzon
ilyeneket, sőt lehetőleg ne alkalmazzon soha oklevél nélküli taná-
rokat. Ha a kormányzat a jó iskolai viszonyok e *conditio sine qua*
non-ját, melynek mellőzését semminemű tanárhiány nem igazolja
szigorúan megtartja, akkor a gyakorlóiskolának is lesz mindig a
fentemlített szükséges szigorúbb feltételek mellett is elegendő
jelöltje.

A mit a fentebbiekben a tanárképzésnek a gyakorlóiskolá-
ban végzett munkájáról mondtam, még azt is, a mit már mint
tényleges állapotot mutattam be, eddig csak igen kis részében írja
körüli egy nagyon hiányos szabályzat. E munkakör inkább csak
traditio gyanánt szállt évről-évre de paragraphusok által nem igen
volt fixirozva. E szabadságban rejtett némileg az intézmény ereje
is. A tanárjelöltek ahhoz szegődtek, ott hospitáltak, arra jártak el,
a mire őket kedvük hajtotta, némileg az egyetemi tanulásszabad-
ság folytatását élvezték az iskolában. S e szabadságban kevés kár
volt, és talán baj volna, ha e szabadságot valami szigorúan meg-
kötő szabályzati paragraphusokba szórítanák. Szabadság és lel-
kiismeretesség mindig együtt jár, és a hol kényszer van, ott tulaj-
donképen vége van az igazi lelkiismeretességnek, az igazi tudásnak.

Azért nem szeretném ezentúl sem, — kivéve a felvétel mó-
dozatait — valami szigorú szabályzattal megkötni a candidatuso-
kat; a traditio, a vezető tanárok példája hadd vezesse őket továbbra
is. De ha nem szükséges is egy megkötő, megtorlási rendszabá-
lyokat tartalmazó szabályzat, mindenesetre kell egy teendőket
pontosan körülíró vademecum, egy útmutatás arra nézve, mit nyújt
nekik az iskola és mit vár tőlük. E vademecum elkészítése és közlé-

tétele egyike a gyakorlógymnasium közel jövője legsürgösebb teendőinek.

Nem hagyhatom el a gyakorlógymnasium tanárképző munkásságának e vázolását a nélkül, hogy néhány sorban megvilágítsam, miben áll a gyakorlóiskolának legnagyobb haszna a jelöltekre nézve. Én e hasznót korántsem abban látom, hogy bizonyos technikai fogásokat elsajátítanak vagy épenséggel valamely akármennyire kitűnő tanárnak a modorát átveszik. Az első nagyon alárendelt jelentőségű, bármely más iskolában épen olyan jól megszerzhető, az utóbbi pedig egyenesen kárhoztatandó volna. Én a gyakorlóiskola hasznát a jelöltekre nézve különösen három dologban látom. Először tájékoztatja őket, kik legalább négy év óta gymnasiumot nem láttak és tanulókorukból nem őrizhettek meg helyes képet a gymnasiumról, egy esztendőben egységes, tervszerű módon az egész gymnasiumi életéről, munkájának terjedelméről és tartalmáról, minden irányban, erkölcsi nevelés, tanterv és methodus dolgában. Másodsor, evvel kapcsolatban felkelti bennük lehetőleg erősen azt az érzést, hogy a legmélyebb, sőt minél mélyebb, annál inkább egyoldalú tudományos képzettségük mellett is a gymnasiumi oktatás feladatai a műveltségnek, a tudásnak sokoldalú kiegészítését követelik tőlük. Harmadsor, megtanulják, hogy magában az oktatásban, az anyag részleteinek kiszemelésében, összefűzésében, rendszeresítésében erős szellemi munkát kívánó problémák rejlenek, melyeknek kellő megoldására csak elvi szempontoknak következetes alkalmazása vezet. A gymnasiumról való encyclopædikus tájékoztatás, a tudományos képzettség kiegészítése a közműveltség egyéb elemeivel, a pædagogiai problémák erejének folytonos éreztetése: ebben a háromban látom én a gyakorlóiskolai tanárképzés legfőbb hasznát. Apró methodikai fogások, technikai modor stb. elsajátítása: mindez elenyészik a felsorolt három dologhoz képest. Ezek óvják meg a jelöltet attól, hogy valaha a sablon, a routine, a lélekölő óraleírás embere legyen. Az ellen, hogy az emberből sekély rutinier, közönséges mesterember legyen, nincs jobb óvószer, mint az igaz elméleti belátás, hiszen, mint már Aristoteles mondja, a theoretice művelt ember ép abban különbözik a mesterembertől, hogy az utóbbi csak azt tudja, hogyan csinálja a dolgot, az első pedig azt is, hogy miért. E miértnek folytonos felvetésére, a tudatos, önmagát ellenőrző, önmagát folyton javító munkára tanítja a fiatal tanárt a gyakorlóiskola. Ezt mindig

elismerték azok, kik ez intézetben tanárokká nevelődtek, és remélhetőleg el fogják ismerni továbbra is.

Érdemes volna e fejezet végéül felvetni a kérdést, vajjon a tanárnevelés e munkáját, melyet a fentebbiekben vázoltam, végezheti-e mai viszonyaink mellett mai szervezetében más gymnasiumunk. De nem akarok ezúttal ilyenemű fejtegetésekbe bocsátkozni. Csak magát a gyakorlóiskola tevékenységét akarom programmom szerint bemutatni, lehetőleg minden egybevetés, minden szembeállítás nélkül. A felsorolt tények remélhetőleg maguk is szólnak maguk mellett, és mindenesetre azt mutatják, hogy a tanárképzés munkája, melyet a gyakorlóiskola végez, nehéz, nagy apparatusú munka, melyből közönséges gymnasium külön intézmények nélkül bizonyára csak igen keveset végezhetne.

III.

Igen tisztelt Pædagogiai Társaság!

Miután az eddigiekben a gyakorlógymnasiumnak mint gymnasiumnak és mint tanárképzőintézménynek a működését fejtegettem, szabad legyen harmadik funkciójáról, melyet a «pædagogiai műhely» szóval jelöltem, rátérnem.

Midőn a gyakorlóiskolát pædagogiai műhelynek nevezem, még egyszer a leghatározottabban kijelentem, hogy nem kísérleti iskola. Nem kísérleti iskola abban az értelemben, mint azt a múlt században és még e század elején is sokan gondolták, hogy valamely a priori construált elméletet itt próbálnak ki és itt igazolnak utólag. De nem kísérleti iskola abban az értelemben sem, hogy talán itt a pædagogia érdekében értékesíthető rendszeres pszichológiai kísérleteket tesznek, olyanokat, minőket pl. Burgerstein, Kraepelin, vagy az amerikai gyermekpsychologusok tettek. Úgy az egyik, mint a másik értelemben való kísérletezés a legélesebben ellenkezik a gyakorlógymnasium alapmeggyőződésével az iskola és általában a nevelés ethicumáról. De ha a gyakorlógymnasium nem kísérleti iskola is a jelzett értelemben, ha neki a gyermek nevelése a legnemesebb öncél, ha iskolát máskép mint a történeti hagyományok, illetőleg állami tanulmányrendszer keretén belül nem képzelhet is, mégis nagyon sokat tehet a pædagogiai elmélet folytonos gazdagi-

tására. Az igazi pædagogiai elmélet gazdagítására, mely nem a prioristikus constructio, hanem megfigyelésen, tapasztalaton, gyakorlaton alapuló tudomány, mint minden igaz tudomány.

A tantervszabta czélok határán belül tárgy és módszer tekintetében, a részletek nevelőértékének megbecsülése, az eljárások megfigyelést és gondolkodást fejlesztő erejének egybevetése, a tanulógyéniségek értelmi, és erkölcsi fejlődése, a tanár és tanuló egyéniségének egymáshoz és az oktatás anyagához való viszonya dolgában annyi marad az észlelni, annyi a megpróbálni, esetleg annyi az újítani való, mely a régi kereten belül mégis előkészíti az oktatásnak egy új jövőjét: hogy egy elméletileg alaposan képzett tanári testület napról-napra talál új tanulságokat, napról-napra tehet új felfedezéseket. Ez észleleteknek, e felfedezéseknek, e tanulságoknak, bármilyen kicsinyeseknek lássanak is eleinte, a feldolgozása: ez a gyakorlóiskolának mint pædagogiai laboratoriumnak, vagy a mint még jobban szeretném nevezni, mint pædagogiai observatoriumnak a feladata.

E feldolgozás módja mindenekelőtt a közös megvitatás, a mint ez most is történik, de e megvitatást és eredményeinek fixirozását az irodalmi alakban való közzétételnek kellene követnie. Be kell vallanom, hogy ez irodalmi közzététel dolgában a gyakorló-gymnasium mindeddig csak igen keveset tett. Többet ugyan, mint első pillanatra látszik, mert jóllehet értesítőin kívül csak egy-két kötet vagy füzet jelent meg a gyakorlóiskola czégére alatt, tudvalevő dolog, hogy az utolsó évtizedeknek legfontosabb magyar gymnasiális pædagogiai munkái, melyek a középiskolai gyakorlatra is legjobban hatottak, a gyakorlóiskola tapasztalataiban gyökereznek, és a legkiválóbb úttörő középiskolai tankönyvek is ennek praxisán alapulnak.

Jóllehet ez áll, mégis kénytelen vagyok, ismétlem, bevallani, hogy a gyakorlóiskola e tekintetben, t. i. tapasztalatainak elméleti feldolgozása és irodalmi közzététele dolgában mindeddig nem tett eleget, és hogy e téren vár a legtöbb munka a gyakorlóiskolai tanártestület újabb tényezőire. Az elmélet számára értékesíthető becses tapasztalatoknak egész tárháza van letéve azokban a tanulmányi naplóknak, conferentiái jegyzőkönyvekben, gyakorlótanári præparatiókban, tanulói diariumokban, látogatókönyvi kérdésekben és feleletekben stb., melyeket a gyakorlóiskola archivuma őriz, és a melyek napról-napra szaporodnak.

Valaki ugyan azt mondhatná, hogy ily észleleteket tehet és tesz bármely más iskolának bármely tanára is. Ez igaz. De ki fogja azért, mert valamely országban több magánember van, ki kedvtelésből csillagvizsgáló, azt mondani, hogy felesleges egy állami observatorium, vagy mert van egy-két dilettans chemikus, azért felesleges egy nyilvános chemiai laboratorium, melynek egyenesen feladata és kötelessége, hogy észleleteiről és munkálatairól időről-időre irodalmi formában beszámoljon. Ez irodalmi beszámolók rendezése akár folyóirat, akár pedig időhöz nem kötött önálló közlemények alakjában, egyike, mint már mondtam, a legsürgősebb teendőknek, melyek a gyakorlógymnasiumra várnak.

Hogy e feladatát a maga teljességében végezhesse, szüksége van e laboratoriumnak valamire, a mivel eddig csak igen korlátolt mértékben rendelkezik, t. i. a taneszközöknek gazdag, az újakkal folyton kiegészülő tárára. Külföldi tanterveknek, utasításoknak, külföldi tankönyveknek és egyéb tanszereknek nagy készletére van szüksége. A régiokról aztán minélelőbb összefoglaló ismertetéseket kellene adnia, melyek a lomtárba valót csakugyan egyszerűsmindenkorra a lomtárba vetik, az értékest pedig egybeállítják; az újakat pedig folytonosan újból kellene megvizsgálnia és kipróbálnia. Gyermekkel ugyan nem kísérletezhet az iskola, hanem tanszerekkel, tankönyvekkel kellő előzetes vizsgálat után igenis kísérletezhet, és ezekre vonatkozó vizsgálatairól a gyakorlóiskola ugyan olymódon tartoznék beszámolni, mint tapasztalatairól. Azok a pénzbeli befektetések, melyeket ily tankönyvtárak és tanszertárak beszerzése és folytonos kiegészítése megkövetelne, nagyon megtérülnének avval, hogy a kipróbált eszközökről való referálás útján sok felesleges kiadástól és még inkább felesleges időpazarlástól menekülnének meg a többi középiskolák.

Mai napság a külföldi tankönyvek, tanszerek és methodusok ismertetése, utánzása és bevitele egészen ötletszerű módon történik, legfeljebb külföldi reklám vagy tudósítás útján, mely a mi viszonyainkat nem ismeri. Egy központi referáló organumról még nem gondoskodtunk ezek számára. E munka is egyenesen a gymnasium feladatkörébe vág, csak a módot rá meg kellene neki adni. E mód megadásával tennék aztán igazán gyümölcsöző pædagogiai laboratoriummá. Így is mai szerény eszközeivel megteszi e téren azt, a mit lehet, és hogy mennyit tett a magyar tanügy reformá-

lására, ezt egyebek között a bölcsészeti kar történetének írója a millennium évében is szép szavakban elismerte, ugyanaz, ki a gyakorlóiskolát az egyetlen eredeti tanügyi alkotásnak nevezte.

* * *

Igen tisztelt Pædagogiai Társaság!

Fejtegetéseim végén vagyok. Igyekeztem nagy vonásokban, a mint egy felolvasás szűk tere engedi, a gyakorlóiskola képét megrajzolni, mindenekelőtt, a mint tényleg működik, és azután, a hol én e működése kiegészítését kívánám, ott rámutattam e kívánságaimra. A mit ajánlottam, nem radikális reformok, mert ilyenekre a gyakorlóiskolának, meggyőződésem szerint nincs szüksége. Csak eddigi munkásságának kiegészítését célzó javaslatok voltak, mely kiegészítés csirái mind most is megvannak. Megvalósításuk az összes érdekelt tényezők egyetértése és együttes törekvése mellett nem ütközhetik nagy nehézségekbe.

Midőn ezennel befejezem előadásomat, nem tehetem ezt még egy kérő szó nélkül, melyet a pædagogiai társasághoz akarok első sorban intézni. S ha eddigi szavaim, miként. bevezetőleg mondtam. pnsztán egyéni nézetemnek voltak kifejezői: e kérő szót, tudom, a gyakorlógymnasium egész tanári testületének nevében mondhatom ki, a nélkül, hogy attól kellene tartanom, hogy valaki megczáfolna. Kérem a collegáim és kérem a magam nevében a pædagogiai társaság minden tagját, a ki a gyakorlógymnasiumot közvetlen szemléletből eddig nem ismerte, jöjjön el hozzánk mennél többször, jöjjön el rendes iskolai óráinkra, jöjjön el próbaleczkéinkre, conferentiáinkra, theoreticumainkra, jöjjön el és győződjék meg munkásságunkról.

A kik eddig a gyakorlógymnasiumnak ellenfelei és megtámadói voltak, azok nagyobbára vagy egyáltalában nem, vagy rossz informatiók alapján ismerték.

Még egyszer kérem, jöjjenek be műhelyünkbe, figyeljék meg munkásságunkat és azután ítéljenek!

Mi mindig nyitott ajtók mellett dolgozunk és mindig mindenkit tárt karokkal fogadunk.

WALDAPFEL JÁNOS.